Т. Кулієва,
канд. наук із соц. комунікацій,
головний бібліотекар
Національної парламентської бібліотеки України

ДОЛАЙМО БАР'ЄРИ
(про створення першої української дейзі-бібліотеки)

КОЖНОГО дня, прокидаючись вранці, ми не замислюємося над тим, яке це щастя – просто бачити навколишній світ: сонце, небо, квіти, обличчя близьких, своє відображення у дзеркалі... Між тим є люди, які позбавлені такої розкоші, – незрячі або ті, хто дуже погано бачить. Щоб зрозуміти, як важко їм доводиться, досить на кілька хвилин заплющити очі й спробувати виконати хоча б у межах власної квартири якусь просту побутову роботу. Відразу ж виникає відчуття безпорадності й незахищеності.

Сьогодні у всьому світі налічується близько 39 млн сліпих людей і 124 млн – з поганим зором. Кожні п'ять секунд у світі сліпне одна доросла людина, кожну хвилину – дитина. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я ООН, до 2020 р. кількість незрячих жителів Землі становитиме 75 млн осіб.

З розвитком цивілізації стає дедалі очевиднішим, що люди з фізичними обмеженнями, які не мають змоги самостійно навчатися, витісняються за межі умов життя, гідних людини. І якщо раніше причини соціальної нерівності пов'язували з походженням і наявністю цивільних прав, власністю та доходами, соціальним становищем, сьогодні чинником розшарування стає ще й рівень інформаційної культури. А це означає, що вже найближчим часом доля кожної конкретної людини залежатиме від того, наскільки вона здатна своєчасно знаходити, отримувати, адекватно сприймати і продуктивно використовувати нову інформацію.

Інформованість для сліпої людини означає соціальну реабілітованість та інтеграцію, повноцінні освіту і професійну діяльність, активну участь у житті суспільства. В сучасних умовах цьому сприяють інформаційні технології, що активно застосовуються в бібліотеках, де обслуговуються інваліди по зору. Від того, як книгозбірні зможуть упровадити і використовувати нові технології, а отже, змінитися, залежатиме їх місце в інформаційному просторі.

Сучасні технології відкрили й надалі відкриватимуть нові можливості для споживачів, і це дає всі підстави незрячим вірити в те, що вони матимуть доступ до книжок та інших друкованих документів нарівні зі зрячими.

Треба пам'ятати, що книга необхідна сліпому навіть більше, ніж зрячій людині. За допомогою книг у незрячих людей формуються правильні уявлення про навколишню дійсність, відкривається світ почуттів і явищ, пов'язаних із її зоровим сприйняттям. У результаті підвищується роль книги як засобу пізнання, інструменту спілкування. Особливого значення для незрячої людини набуває читання як джерело естетичної насолоди. Деякі види мистецтва або зовсім недоступні незрячому або доступні тільки частково. Живопис, наприклад, може бути сприйнятий сліпими лише за описами зрячих; скульптура доступна лише в тому випадку, якщо сліпа людина може доторкнутися до неї руками; знайомство з театром і кіно неминуче залишається однобічним. Книга ж зберігає повністю все багатство думок, образів, картин і разом з музикою сприймається незрячою людиною майже з тією ж повнотою, з якою вона сприймалася до втрати зору.

У низці провідних країн світу формується новий сервіс – цифрові книги, що «розмовляють». DAISY (Digital Accessible Information System) – спеціальний формат аудіокниг, що характеризується високим ступенем стискання інформації, захистом від копіювання і структурованою розміткою, зручною навігацією. Daisy-формат (дейзі-формат) дає змогу незрячому користувачеві протягом лічених секунд знайти в аудійованій книзі потрібний розділ, параграф, сторінку, абзац, фразу. Така книга може містити як звичайний текст, так і аудіодоріжку, ілюстрації, відеоряд.

Сьогодні дейзі-формат використовується практично в усьому світі. У цьому стандарті випускаються підручники, наукові, науково-популярні, довідкові, періодичні видання, художня література. В багатьох країнах у дейзі-форматі видаються газети і журнали. Тож незрячий користувач може «читати» ранкову газету їдучи на роботу. І все це завдяки єдиному гнучкому формату.

Першу в Україні дейзі-бібліотеку планують відкрити на Львівщині. У ній буде представлено 2 000 книжок. Ця бібліотека створюється в межах міжнародного проекту «Сучасні інформаційні системи для українських користувачів з вадами зору». Започатковано його було в 2014 р. Львівським обласним осередком Всеукраїнського громадського об'єднання (ВГО) «Українська спілка інвалідів – УСІ» в партнерстві зі шведською академією *Svefi Academy* і Міністерством культури України. Саме Швеція є розробником формату дейзі, і сьогодні його використовують у 90 країнах світу.

В Україні нині розгорнуто роботу з виготовлення дейзі-книг і комплектування бібліотеки. В межах проекту понад 20 інвалідів по зору з різних куточків України навчилися виготовляти книги у зазначеному форматі.

Робота над українською дейзі-бібліотекою завершиться наприкінці 2015 р., саме тоді виготовлені в межах проекту дейзі-книги буде розміщено на одному з інтернет-ресурсів для загального користування. Попри закінчення проекту аудіювання літератури, її наступна конвертація у дейзі триватиме надалі.

Паралельно організатори проекту проводять виїзні семінари і майстер-класи в різних регіонах України. Мета цих заходів – ознайомлення бібліотечних фахівців із дейзі-форматом книг, його перевагами, технічними і програмними засобами створення та залучення бібліотекарів до аудіювання літератури.

У межах проекту представники *Svefi Academy* і Ресурсного центру освітніх інформаційних технологій для осіб з особливими потребами Національного університету «Львівська політехніка» (далі – Ресурсний центр) уже провели в багатьох містах України семінари, присвячені створенню книг у дейзі-форматі.

12 травня 2015 р. в Національній парламентській бібліотеці України також відбувся науково-практичний семінар «Сучасні інформаційні системи для українських користувачів з вадами зору: перша українська дейзі-бібліотека». У заході взяли участь: кандидат історичних наук, виконавчий директор Львівського обласного осередку ВГО «Українська спілка інвалідів – УСІ», керівник Ресурсного центру О. Потимко, представники *Svefi Academy* О. Усов і Матті Яткола, викладач спеціалізованих комп'ютерних курсів для людей з вадами зору К. Бруль, співробітник Центральної спеціалізованої бібліотеки для сліпих ім. М. Островського М. Потеляхіна та інженер Ресурсного центру М. Сидоряк.

Як зазначила О. Потимко, для людей з вадами зору взяти в руки улюблену книгу і зануритись у світ читання – це велика розкіш, навіть у час новітніх технологій. В Україні з виготовленням брайлівських книг склалася критична ситуація. Мізерна кількість підручників для сліпих школярів не дає змоги повноцінно здійснювати навчальний процес, а про художню літературу зі спеціальним шрифтом для сліпих годі й говорити. «Діти з вадами зору здобувають освіту в спеціальних школах-інтернатах. Сьогодні в Україні функціонують лише 6 шкіл для незрячих дітей, в яких навчається 770 учнів. Поза межами цих спецшкіл-інтернатів таких дітей – 988. Адже не кожна мама готова віддати свою дитину в іншу область на навчання», – зазначила пані Оксана, наголосивши на тому, що ми маємо допомогти цим дітям здобути освіту й реалізувати себе в житті. На її думку, виходом із цієї ситуації є інклюзивна форма навчання, коли сліпа дитина може здобувати освіту у звичайній школі в одному класі зі зрячими дітьми. А для цього потрібно лише забезпечити вчителів і незрячих учнів відповідним технічним обладнанням та підручниками, озвученими за технологією дейзі.

На підтвердження цих слів учасники семінару мали змогу переглянути відеофільм про незрячу талановиту дівчинку Ангеліну Неволько. Попри те що дівча не бачить, вона навчається разом зі звичайними дітьми у Великолюбінській загальноосвітній школі, зразково грає на скрипці та фортепіано.

У ході семінару О. Потимко і М. Сидоряк також провели кілька цікавих тренінгів, під час яких учасники заходу могли поринути у світ темряви й навчитися його «відчувати» і «розуміти» так, як це роблять незрячі люди.

Цікавими були виступи учасників заходу. Так, К. Бруль розповів присутнім про можливості операційної системи Android, яка допомагає незрячим читати друковані тексти, розпізнавати гроші, картинки й штрих-коди в торговельних мережах, надсилати текстові повідомлення тощо.

М. Потеляхіна у своєму виступі зупинилася на питаннях інформаційно-бібліотечного обслуговування в Центральній спеціалізованій бібліотеці для сліпих ім. М. Островського.

Представники *Svefi Academy* розповіли про шведський досвід інклюзивної освіти, котрому понад 40 років, про активне застосування технології дейзі, що дало змогу людям з вадами зору в останні десятиліття отримувати повноцінну освіту та реалізовувати себе в багатьох професіях. Матті Яткола також продемонстрував плеєр (тифлоприлад) для читання книжок у дейзі-форматі та детально розповів про його особливості й переваги: сумісність з іншими форматами; поєднання різних способів представлення інформаційного матеріалу; можливість швидко знаходити потрібний розділ, параграф, сторінку, створювати закладки, робити перехресні посилання; різні способи відтворення аудіоматеріалів.

Підбиваючи підсумки семінару, О. Потимко зазначила, що універсальний дейзі-формат і бібліотечний сервіс DAISY Online для створення та видачі книг уже давно використовують бібліотеки світу, зокрема, у Фінляндії, Данії, Швеції, Австралії, Японії. В Україні, станом на травень 2015 р., виготовлено лише 931 аудіокнигу в цьому форматі, тоді як у європейських країнах, зокрема Швеції, таких книг щороку виготовляють від 3 до 6 тис.

На завершення зустрічі О. Потимко запросила всіх охочих долучитися до створення української аудіобібліотеки навчальної та художньої літератури в дейзі-форматі.

Для повноцінної роботи зі створення дейзі-бібліотеки конче потрібне високовартісне спеціальне технічне обладнання. На жаль, для його придбання катастрофічно не вистачає коштів. Львівський обласний осередок ВГО «Українська спілка інвалідів – УСІ» буде дуже вдячний усім, хто зможе допомогти матеріально.

Р/р 26002011339624 у ЦФ ПАТ «Кредобанк» МФО 325365, для ЛОО ВГО «УСІ» (на синтезатор), КОД ЕДРПОУ 35721378.

При підготовці статті використано матеріали сайту http://www.openlife.lviv.